

* RECENZE *

Rusko patří do Evropy

Poselství carských a císařských kurýrů. Řezno – Praha – Vídeň – Moskva 15.-17. století. Z ruského originálu uspořádala, přeložila, úvodní studii a poznámky napsala prof. PhDr. Světlá Mathausarová, DrSc. Vydala Česká koordináční rada Společnosti přátel východu za přispění Ministerstva zahraničních věcí ČR, Praha 2000.

Skvělý čtenářský výbor z diplomatické korespondence vytvořila Světlá Mathausarová: jde o doklady mezinárodních styků, které pěstovala ve dvou stoletích Moskevská Rus. Renesanční doba přála horizontálnímu osvojování světa a Západ Rusko z mnoha důvodů potřeboval: Římská říše národa německého měla tehdy v Evropě řadu nepřátel a Moskevská Rus byla potenciálním spojencem, který však chtěl z tohoto spojení také něco vytěžit. Dokumenty hovoří řečí dobové etikety, kde lze skutečně smysl vyčíst spíše mezi řádky. Diplomatické styky zaznamenané v tomto svazku se týkají vlády Ivana III., jeho nástupce Vasilije a především Ivana IV. Hrozného a doby těsně následující do tzv. smuty. Editorka současně upozorňuje na bohemizmy v ruských textech a na to, jak byla čeština významným diplomatickým jazykem. Dokumenty ukazují nejen na tehdejší život při panovnických dvorech, ale také na dobový vkus a svou mnohovrstevnatostí mají také estetický účinek (Mathausarová, s. 5).

První část nazvaná *Cesty poznání* zahrnuje líčení styků Maxmiliána I. a Ivana III., přičemž za jejich jádro lze pokládat rok 1489, kdy šlo o velkou spojeneckou smlouvu a námluvy, které měly sehrát značnou úlohu v tehdejší evropské politice. Součástí těchto událostí bylo poselství Mikuláše Popela, Jiřího Delatora a Jiřího Trachaniota. V podstatě šlo o mocenský soubor s Poláky. Livonský konflikt naopak cesty k porozumění mezi Habsburky a Ruskem zatarasil. Za Ivana Hrozného a Maxmiliána II. styky pokračovaly – roku 1576 bylo carovo poselstvo přijato v Řezně se vši parádou; to pak pokračuje i za Rudolfa II. Po nepřijemných peripetiích souvisejících se zákazem vyvážet zboží vojenského charakteru na Rus se styky opět upravily, ale ne nadlouho: Rusko čekala hluboká a krvavá krize a Evropa stála na prahu třicetileté války. Nicméně vzájemná výměna pokračovala i za Fjodora Ivanoviče a Borise Godunova, s nimiž Rudolf II. udržoval pravidelné kontakty: tam již byli ve hře i dánský a švédský král, turecký tlak sílil a v Evropě se schylovalo k vleklému náboženskému konfliktu: „změnění cest“, jak to autorka nazývá, oslabilo sice styky Ruska s Evropou, ale za Romanovců dochází k jejich obnově: vzniká dvorské divadlo v Moskvě a rozjíždí se plánovitá evropeizace vrcholící za Petra I. a jeho nástupců.

Barvitě přeložený text potvrzuje všeobecně známý fakt, že východoslovanský svět počínaje prvním státem východních Slovanů Kyjevskou Rusí a konče Moskevskou Rusí a Ruským impériem byl vždy přirozenou součástí Evropy, kterou však také přesahoval. Evropa s Ruskem také počítala a nikdy nezpochybňovala jeho velmocenskou úlohu. Zdá se, že v tomto měli Habsburkové 16. a 17. století jasno, a to mnohem více než někteří dnešní politici. Uvědomme si, že tehdy byl již evropský svět propletený od Západu na Východ: byla to doba, kdy vznikají Shakespeareovy hry, kdy anglické herecké trupy jezdí na elsinorský Kronborg vybavený podle rudolfinské Prahy, že Balt brázdí švédské, dánské, anglické, německé a ruské lodě. Tyto pragmatické, takřka přátelské styky však měly být vystřídány novým střetem: Rusko se dralo k Baltu a na kontinentě se zostřil náboženský konflikt, ve skutečnosti spíše boj o nové rozdělení Evropy, na které musel někdo doplatit, z jihovýchodu postupují sílící Turci. Rozehrává se partie, jejíž důsledky pocítíme vlastně dodnes.

Výbor Světly Mathauserové je zdařilým průřezem a sondou do těchto událostí, které čas odvál jen částečně: příběhy lidí jsou ostatně stále stejné a stále jde o moc a peníze a jen někdy o čest a ctnost.

Ivo Pospíšil

Нови хоризонти на компаративната наука („Меѓулитературните центризми во литературите на Централна Европа“)

Неодамна во Брно, под редакција на угледните слависти Иво Поспишил и Милош Зеленка излезе зборникот на трудови од меѓународниот собир на европеките компаративисти, одржан во Чешке Буђејовице. Четиринаесет истакнати специјалисти од Чешка, Словачка, Италија и Русија на иновантен начин го разгледуваат прашањето за поврзаноста и тесната испреплетеност на националните литератури од Централна Европа, настојувајќи сложениот литературно-културен мозаик да го согледаат и осмислат низ единствен теоретско-методолошки аспект во духот на најновите идеи на европската компаративна книжевна наука.

Категоријалниот поим „меѓулитературни центризми“ беше последна етапа во развојот на научната мисла на Диониз Ѓуришин (крупно име на европската компаративистика) (1927-1997) теоретичар кој беше често и наш гостин и чии што книги и текстови извршија несомнено влијание и врз македонската компаративна наука. Не е ни малку чудно што оваа значајна книга започнува со неговиот воведен текст во кој тој уште еднаш аргументирано ја образлага потребата од надминување на традиционалниот европоцентризам, истакнувајќи ја неопходноста од ренувелирање на сопствените идеи што ги застапуваше последните децении од XX век во рамките на Институтот за светска книжевност при Словачката академија на науките. Ако досега присталот одеше во широчина и ја опфаќаше глобалноста, сега се налага, според авторот, да се специфицираат аналитичките истражувања и да се издиференцираат карактеристиките на централноевропските литератури од оние на Балканот и Медитеранот како и од оние кои му припаѓаат